

KROONJUWEL EN ANDERE MYCOLOGISCHE SNUISTERIJEN

1. HET DEELERWOUD

Leo Jalink

Nationaal Herbarium Nederland, postbus 9514, 2300 RA Leiden

Jalink, L. 2000. Crown jewels and other mycological ornaments 1. The Deelerwoud. *Coolia* 43(2): 99-103.

A new series will examine areas of particular mycological interest. After listing and reviewing areas described in *Coolia* in the last ten years the author looks at the Deelerwoud, an undulating heath and wooded area in the Veluwe (central Netherlands). A January 1999 report by the Arnhem section of the KNNV (Royal Netherlands Natural History Society) recommends reduction by grazing of the encroachment of rough grass so as to help conserve the 338 species of fungus found between 1996 and 1998. The 'Red List' (threatened) species are all mentioned.

Een nieuwe rubriek

De mycoflora van Nederland heeft afgelopen eeuw heel wat te verduren gehad en nog steeds worden mycologische waarden bedreigd door verdroging, verzuring, biotoopvernietiging en slecht beheer. Ondanks alle verliezen is er in ons land nog heel wat te beleven op paddestoelengebied en voor wie zijn of haar ogen en microscoop gebruikt heeft ons land nog veel mycologische verrassingen in petto. Sla de *Coolia*'s van afgelopen jaren er maar op na. Niet alleen worden er met grote regelmaat nieuwe soorten en vindplaatsen van zeldzame soorten bijgevonden, ook worden er steeds weer nieuwe terreintjes ontdekt met een rijke mycoflora, terreintjes die kennelijk tot die tijd aan onze aandacht ontsnapt waren.

De NMV stelt zich onder andere ten doel verdere achteruitgang van de mycoflora tegen te gaan en een logisch uitvloeisel daarvan is de bescherming van mycologisch waardevolle terreinen. Maar om iets te kunnen beschermen moet je wel weten dat het bestaat en wat de specifieke waarden van het gebied zijn. Inventarisatiegegevens zijn daarvoor onontbeerlijk. In Nederland wordt veel geïnventariseerd, maar verhoudingsgewijs wordt er maar weinig gerapporteerd over gebieden. Als er al inventarisatierapporten verschijnen dan worden ze veelal in een kleine oplage in eigen beheer uitgebracht. Soms wordt zo'n rapport met een paar regels in *Coolia* aangekondigd, maar dat is eerder uitzondering dan regel. In deze nieuwe rubriek zullen wat uitgebreidere besprekingen van dit soort inventarisatierapporten worden opgenomen. Niet het rapport, maar het betreffende gebied en zijn mycoflora staan daarbij centraal. Het worden dus geen boek aankondigingen of boekbesprekingen, maar vooral gebiedsbeschrijvingen. Het is dus ook niet per se nodig dat er een rapport bestaat: als je van een bepaald gebied inventarisatiegegevens hebt, kun je deze rubriek ook benutten om er eens wat over te schrijven. Schroom niet en neem contact op met mij of een van de andere leden van de Commissie Paddestoelen en Natuurbehoud. Wij zijn ook graag bereid om te helpen bij zo'n gebiedsbeschrijving.

De Commissie Paddestoelen en Natuurbehoud werkt aan een gerichte bescherming van mycologisch meest waardevolle terreinen. Met behulp van het karteringsbestand van de NMV zijn de topgebieden van Nederland geselecteerd (Jalink, 1999). Ook van veel van deze mycologische kroonjuwelen bleken onvoldoende recente gegevens beschikbaar en een dertigtal terreinen wordt op verzoek van de CPN door leden van de NMV geïnventariseerd. De resultaten van deze inventarisaties kunnen ook in deze rubriek gepubliceerd worden.

Al eerder in Coolia besproken gebieden

Het beschrijven van mycologisch interessante terreinen in Coolia is natuurlijk niet nieuw. Bladerend door de Coolia's van de laatste tien jaar vond ik beschrijvingen van de volgende gebieden, hier gerangschikt per provincie.

Noord-Holland:

- *De Amstelveense en de Kleine Poel* in de gemeenten Aalsmeer en Amstelveen (Van Zanen, 1988) waar in de loop der jaren vele bijzonderheden gevonden zijn.
- *Het Mobilveld* in het westelijk havengebied van Amsterdam (Chrispijn, 1994).
- Diverse gebieden in de gemeente *Schagen* (Wolfskeel, 1991, besproken in Coolia 35: 67). Helaas is binnen de gemeente Schagen geen onderscheid gemaakt in gebieden, maar bij alle soorten wordt wel opgegeven in welke kilometers ze gevonden zijn.
- Een tweede rapport van Wolfskeel (1997) bespreekt de soorten wel per gebied. Behandeld worden *Zwanenwater*, *Ananasbos*, *Petteerderduinen* en nog enkele kleinere gebieden, alle gelegen in de kop van Noord-Holland.

Drenthe:

- *Landgoed Vennebroek* in de gemeente Eelde-Paterswolde (Keizer & Sullock Enzlin, 1987, 1988), vooral bekend van de lanen met vele stekelzwammen.

Flevoland:

- Een overzicht van de mycoflora van Flevoland en een karakteristiek van een beperkt aantal terreinen wordt gegeven door Veerkamp (1993; besproken in Coolia 36:66).

Zuid-Holland:

- *Landgoed Rust en Vreugd in Wassenaar* (Ten Cate *et al.*, 1991), een rijk parkbos op een oude strandwal.
- *Duinen bij Wassenaar (Meijendel)*, een mycologisch topgebied waarover veel meer valt te schrijven dan tot nog toe gedaan is (Jalink *et al.*, 1997).
- *De Ganzenhoek*, eveneens in de duinen bij Wassenaar, is beplant met Dennen. Een overzicht van de mycoflora wordt gegeven door Reitze ten Cate (Paddestoelenwerkgroep Wassenaarse Parken, 1998, 1999).
- *Duinen van Oostvoorne, landgoed Mildenburg en het Overbosch* (Keizer, 1999; besproken in Coolia 35: 33-34).

Utrecht:

- *Kleibossen* behoren in mycologisch opzicht tot de topgebieden van Nederland en heel wat kleibossen behoren tot de top 200 van mycologische kroonjuwelen (Jalink, 1999). Een zeer waardevol overzicht van Utrechtse kleibossen wordt gegeven door Keizer *et al.* (1995) en Van den Dool *et al.* (1997).

Gelderland:

- *Het Hengstdal* bij Nijmegen (Dam & Dam-Elings, 1987, besproken in Coolia 32: 36-37).

Noord-Brabant:

- *Stiphoutse bossen* bij Helmond (Lammers, Raaijmakers en Wasser, 1993; Lammers & Raaijmakers, 1994), ongetwijfeld een van de best geïnventariseerde gebieden van Nederland.
- Coovels bos eveneens nabij Helmond (Lammers *et al.*, 1997).

Zeeland:

- Een hoofdstuk apart vormen de lijvige rapporten van Wim Kuys (1988, 1991, 1993, 1995, 1998) over de mycoflora van de provincie Zeeland. Voor ons doel is het buitengewoon plezierig dat Wim gekozen heeft voor de bespreking van de mycoflora per gebied en het is zeker de moeite waard om Wims rapporten nog eens door te pluizen op zoek naar de Zeeuwse kroonjuwelen.

In de publicatie van Veerkamp (1992) wordt de mycoflora van een zestiental bosreservaten verspreid over heel Nederland behandeld (besproken in Coolia 36:65-66). En dan is er ook nog een schat aan meest korte gebiedsbesprekingen te vinden in de jaarlijkse verslagen van de verenigingsexcursies en de binnenlandse werkweken. De besproken excursiegebiedjes (zo'n 300 in totaal) zijn te vinden in de handige index van Grieta Fransen & Johan Steketee, 1995.

Het Deelerwoud

De spits wordt in deze nieuwe serie afgebeten door het Deelerwoud. Het Deelerwoud is een glooiend bos- en heidegebied op de Veluwe met een oppervlakte van ruim 12 vierkante kilometer. Het Deelerwoud ligt ten westen van de A50 en ruim ten noorden van Arnhem. In de zeventiende eeuw was het een onafzienbare stuifvlakte, maar vanaf het midden van de negentiende eeuw zijn grote delen van het gebied beplant met Eiken en Dennen. In het gebied liggen grote heidevelden met veel buntgras en hier en daar vliegdennen en Berken. Het Deelerwoud is eigendom van Natuurmonumenten en het wordt begraaasd met runderen. In het gebied komen ook wilde zwijnen en edelherten voor. Er broeden veel vogels zoals onder andere nachtzwaluw, wulp, tapuit, zwarte en groene specht en raaf. De flora omvat soorten als rode bosbes, gaspeldoorn en breedbladige wespenorchis.

De paddestoelenflora van het Deelerwoud wordt onderzocht door de Paddestoelenstudiegroep KNNV-afdeling Arnhem. Veel van het volgende is ontleend aan hun rapport "Het Deelerwoud, een mycologische verkenning", gedateerd januari 1999. In dit fraai uitgevoerde verslag worden de gegevens van 1998 gepresenteerd en afgezet tegen de resultaten van eerdere onderzoeksjaren 1996 en 1997. Na een korte inleiding over de methode van onderzoek en het weer in 1998 volgt een omvangrijke lijst van de maar liefst 267 in 1998 gevonden soorten en variëteiten. Naast vele bekende namen van algemene soorten bevat de lijst ook heel wat bijzonderheden. Bij alle soorten is de algemeenheid aangeduid en bij de 28 Rode-lijstsoorten is ook de mate van bedreiging aangeduid. Samen met 1996 en 1997 zijn in het gebied al 39 Rode-lijstsoorten gevonden, waarvan maar liefst 20 in de categorieën ernstig bedreigd en bedreigd (zie Tabel 1). Eén Rode-lijstsoort, de Heideknotszwam, werd in het terrein vrij frequent aangetroffen. Niet op de Rode lijst, maar zeker vermeldenswaard, vind ik nog de soorten *Arachnopeziza aurelia* (Eikenspinragschijfje), *Byssonectria aggregata* (Klein oranje zandschijfje), *Pellidiscus pallidum* (Medusaschijfje) en *Pycnoporus cinnabarinus* (Vermiljoenhoutzwam). *Exobasidium vaccinii* (Vossenbesbladgast) ken ik alleen uit Scandinavië.

Tabel 1. Waardplant- en substraatvoorkeur van de aangetroffen soorten saprotrofe en ectomycorrizavormende fungi.

	ectomycorriza	saprotroof
gebonden aan loofhout	40%	38%
loof- of naaldhout	44%	7%
gebonden aan naaldhout	16%	10%
overig	n.v.t.	45%
totaal	100%	100%

Tabel 2. Rode lijst-soorten in Deelerwoud in de periode 1996-1998 (bron PWG KNNV-Arnhem, 1999).

Ernstig bedreigd (EB, 4 soorten)

<i>Cantharellula umbonata</i> – Grijs vorkplaat	<i>Peziza moseri</i> – Paarse brandplekbekerzwam
<i>Elaphomyces granulatus</i> -Korrelige hertentruffel	<i>Psilocybe polytrichi</i> – Haarmoszwavelkop

Bedreigd (BE, 16 soorten)

<i>Clavaria argillacea</i> – Heideknotszwam	<i>Rhizopogon luteolus</i> – Okerkleurige vezeltruffel
<i>Cortinarius semisanguineus</i> – Pagemantel	<i>Skeletocutis amorpha</i> – Witwollige dennenzwam
<i>Entoloma vinaceum</i> – Okervoetsatijnzwam	<i>Suillus luteus</i> – Bruine ringboleet
<i>Gymnopilus odini</i> s.s. – Bosbrandvlamhoed	<i>Tephrocybe ambusta</i> – Knobbelsporig pekzwammetje
<i>Gyroporus cyanescens</i> – Indigoboleet	<i>T. albobrunneum</i> – Witbruine ridderzwam
<i>Hygrophorus hypothecus</i> – Dennenslijmkop	<i>Tricholoma equestre</i> – Gele ridderzwam
<i>Micromphale perforans</i> – Sparrenstinktaailing	<i>T. imbricatum</i> – Fijnschubbige ridderzwam
<i>Pholiota flammans</i> – Goudgele bundelzwam	
<i>Psilocybe ericaea</i> – Heidezswavelkop	

Kwetsbaar (KW, 15 soorten)

<i>Cantharellus cibarius</i> – Hanenkam	<i>Mycena pelliculosa</i> – Heidekleefsteelmycena
<i>Daldinia concentrica</i> – Kogelhoutskoolzwam	<i>Oligoporus leucomalleus</i> – Krijtachtige kaaszwam
<i>Entoloma cetratum</i> s.s. – Dennensatijnzwam	<i>Peziza badia</i> – Bruine bekerzwam
<i>Galerina calyptrata</i> – Oranje mosklokje	<i>Psathyrella bipellis</i> – Purperrode franjehoed
<i>Gloeophyllum sepiarium</i> – Geelbruine plaatjeshoutzwam	<i>P. hirta</i> – Vlokkige mestfranjehoed
<i>Gloeoporus dichrous</i> –Tweekleurig elfenbankje	<i>P. olympiana</i> – Kroontjesfranjehoed
<i>Gomphidius roseus</i> – Roze spijkerzwam	<i>Russula drimeia</i> – Duivelsbroodrussula
	<i>Schizophyllum commune</i> – Waaiertje

Gevoelig (GE, 4 soorten)

<i>Cortinarius fusisporus</i> –Zandpadgordijnzwam	<i>Skeletocutis carneogrisea</i> – Grauwroze dennenzwam
<i>Femsjonia pezizaeformis</i> –Grote druppelzwam	
<i>Pseudomerulius aureus</i> – Gulden plooiwies	

De totale soortenlijst van 1996 tot 1998 telt 338 soorten, maar ongetwijfeld is dit nog maar het topje van de ijsberg. In het gebied valt nog heel wat inventarisatiewerk te verzetten. Illustratief is het kaartje in bijlage 3 van het rapport. Van 21 kilometerhokken die geheel of voor een (soms klein) deel overlappen met het Deelerwoud wordt aangegeven hoeveel soorten er gevonden zijn. In 5 randhokken zijn nog helemaal geen soorten gevonden en in nog eens 8 hokken zijn minder dan 15 soorten gevonden. De overige hokken tellen respectievelijk 62, 63, 83, 93, 120, 126, 170 en 196 soorten. De meest soortenrijke hokken liggen vlak bij Deelen.

Aandacht wordt ook nog besteed aan oude gegevens. Daarvan zijn er niet veel. In het karteringsbestand van de NMV zijn slechts 82 records van voor 1996 te vinden, meest van Lon Laarman en Eef Arnolds. Daar zitten nog wel heel leuke soorten tussen als *Coltricia perennis* (Echte tolzwam), *Cortinarius alboviolaceus* (Lila gordijnzwam), *C. armillatus* (Armbandgordijnzwam), *C. bolaris* (Roodschubbige gordijnzwam), *Geoglossum glutinosum* (Kleverige aardtong), *Russula anthracina* (Anthracietrussula) en *Tricholoma virgatum* (Scherpe ridderzwam).

Het verslag geeft voorts een korte ecologische analyse. Het overgrote deel van de aangetroffen soorten is saprotroof (245); daarnaast zijn er nog 73 ectomycorriza-symbionten en 20 parasieten gevonden. Het grootste deel van de bossen in het Deelerwoud betreft naaldbos, maar veel fungi zijn aan loofhout gebonden en aan naaldhout gebonden fungi zijn relatief schaars (zie Tabel 2). Dit verschijnsel wordt ook in andere naaldbossen vaak gezien. Als aanbeveling voor het beheer wordt gesteld dat dit gericht dient te zijn op het terugdringen van de vergrassing in bossen en heiden. De runderen van Natuurmonumenten doen hun best.

Literatuur

- Cate, R.S. ten. 1998. De Ganzenhoek, een nieuw excursieterrein voor de PWWP. *Coolia* 41: 177-178.
- Cate, R.S. ten, Ligtenberg, F.K. 1991. Een kwart eeuw paddestoelenexcursies in een Wassenaars park. *Coolia* 34: 76-79.
- Dam, N., Dam-Elings, M. 1987. Paddestoelen van het natuurmonument Hengstdal. Ongepubliceerd.
- Dool, E. van den, Veerkamp, M.T., Keizer, P.J. 1997. Kleibospaddestoelen III. Utrechtse kleiboslanen – bijzondere soorten vroeger en nu. *Coolia* 40: 73-133.
- Fransen, G., Steketee, J. 1993. Index *Coolia* Jaargangen 26-35, 1983-1992. Uitgave NMV.
- Jalink, L.M. 1999. Op zoek naar de mycologische kroonjuwelen van Nederland 1. De 200 meest waardevolle kilometerhokken. *Coolia* 42: 143-162.
- Jalink, L.M., Nauta, M.M., Sullock Enzlin, R.A.F. 1997. Een dag in de duinen in oktober. *Lactarius sanguifluus* nieuw voor Nederland en nog meer leuke dingen. *Coolia* 40: 188-190.
- Keizer, G. 1990. De paddestoelen van de duinen van Oostvoorne, Mildenburg en het Overbosch. Ongepubliceerd.
- Keizer, P.J., Dool, E. van den, Veerkamp, M.T. 1995. Kleibospaddestoelen II. Utrechtse kleiboslanen – verspreiding, oecologie en waardering. *Coolia* 38: 54-68.
- Keizer, P.J., Sullock Enzlin, R.A.F. 1987. Mycoflora van landgoed Vennebroek. Interim-rapport BIC; RIN Arnhem.
- Keizer, P.J., Sullock Enzlin, R.A.F. 1988. Het landgoed Vennebroek, een mycologisch juweel. *Coolia* 31: 101-109.
- Kuijs, W.D.J. 1988. De paddestoelen van Zuid-Beveland. Uitgave KNNV.
- Kuijs, W.D.J. 1991. De paddestoelen van Schouwen-Duiveland. Uitgave KNNV.
- Kuijs, W.D.J. 1993. De paddestoelen van Noord-Beveland. Uitgave KNNV.
- Kuijs, W.D.J. 1995. De paddestoelen van Walcheren. Uitgave KNNV.
- Kuijs, W.D.J. 1998. De paddestoelen van Zeeuws-Vlaanderen. Uitgave KNNV.
- Lammers, H., Raaijmakers, L., Wasser, J. 1993. De Stiphoutse bossen (Geeneindse heide) in ecologisch perspectief. Uitgave KNNV.
- Lammers, H., Raaijmakers, L. 1994. De Stiphoutse bossen, het mycologisch onderzoek in kort bestek. *Coolia* 37: 104-113, 125-135.
- Paddestoelenwerkgroep Wassenaarse Parken. 1999. Een paddestoeleninventarisatie in de Ganzenhoek. Ongepubliceerd.
- Raaijmakers, L., Hooff, H. van, Lammers, H., Leij, L. van der, Kuik, J. van. 1997. Een beekdalbos in Brabant – eerste mycologische indrukken van een onderzoek in het Coovels bos. *Coolia* 40: 8-22.
- Veerkamp, M. 1992. Paddestoelen in bosreservaten. Uitgave LUW.
- Veerkamp, M. 1993. Paddestoelen in de provincie Flevoland. Uitgave NMV.
- Wolfskeel, D.W. 1991. Paddestoelen in Schagen. Uitgave VWG Tringa te Schagen.
- Wolfskeel, D.W. 1997. Paddestoelen in de kop van Noord-Holland. Uitgave VWG Tringa te Schagen.
- Zanen, G.C.N. van. 1988. De Amstelveense en Kleine Poel. *Coolia* 31: 69-74.